

Mehterhâne-i Âmire Ocağı'nın Islahı (1826)

DOI NO: 10.5578/JSS.5982

Ahmet Yaramış¹

Özet

Sultan II. Mahmut (1808-1839), Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra, mevcut askeri ocaklara yönelik ıslahat çalışmaları yaptı. Padişah çadırlarını ve onun adına verilecek çadırları üretmek, bakımını yapmak, tamir etmek, muhafaza etmek ve taşımakla görevli kılınan Mehterhâne-i Âmire, 13-22 Ekim 1826 tarihinde yürürlüğe giren kanunnâme ile yeniden düzenlendi. Kanunnâme; idari, mali ve askeri yönlerden önemli yenilikler içermekteydi. Nâzır, ocak idaresinde mehterbaşından daha fazla yetkiye sahip oldu. Sivil memur ve zâbitânın görev ve sorumlulukları tanımlanarak daha etkin bir yönetim sağlandı. Ocağın idari ve askeri personel sayısı yaklaşık üçte bire indirilmek suretiyle bütçede tasarrufa gidildi. Buna mukabil, ocak mensuplarının maaşlarında iyileştirme yapıldı. Mehterhâne-i Âmire'nin ıslahı, Mühimmat-ı Harbiye Nezareti'nin kuruluşuna giden bir sürecin başlangıcını teşkil etti.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Mahmut, Mehterhâne-i Âmire, Islahat, Çadır.

The Tent Pitchers Corps' Reform (1826)

Abstract

After abolishing the Janissary Corps, Sultan Mahmut II worked on reforms intended for existing military corps. The Tent Pitchers Corps, entrusted with producing, maintaining, repairing, protecting and carrying the Sultan's tents and tents given on behalf of his, was regulated again with law which came into force on 13-22 October in 1826. The law comprised significant innovations at administrative, financial and military aspects. The Superintendent had more authority than the Commander over the corps administration. By defining the roles and responsibilities of civil servants and military officers, more effective administration was ensured. Saving was made in budget by reducing the number of administrative and military staff of the corps about one-third. On the other hand, salaries of members of the corps were improved. The Tent Pitchers Corps reform constituted the beginning of a process leading to the establishment of Superintendency of War Material.

Key Words: Ottoman State, Mahmut II, Tent Pitchers Corps, Reform, Tent.

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. ahmetyaramis@aku.edu.tr

Giriş

II. Mahmut Dönemi, Osmanlı Devleti'nde yenilikler bakımından ilklerin yaşandığı bir dönemdir. Devletin bütünlüğünü ve istikrarını tehdit eden ciddi sorunların üstesinden gelmek için idari, mali ve askeri alanlarda önemli yenilikler yapıldı. Devletin başına uzun bir süredir büyük sorunlar çıkarmakta olan Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında isyan etmesi üzerine padişaha bağlı kuvvetlerle gerçekleşen çarpışma sonucu kaldırılması, yeniliklerin önünün açılmasına neden oldu. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla sonuçlanan bu hâdiseye, hayırlı olay anlamında "Vak'a-i Hayriye" adı verildi. Askeri alandaki yenileşmeye, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye (bundan sonra Asâkir-i Mansûre) adıyla yeni bir ordunun kuruluşu ile başlandı ve ardından, hâlihazırdaki askeri ocakların lağvedilmesi veya yeniden düzenlenmesi uygulamaları ile devam edildi. Bu bağlamda, Kapıkulu Süvari Ocakları (sipah, silahtar, sağ ve sol ulufeciler, sağ ve sol garipler), Acemi Oğlan Ocağı, Mehterân-ı Tabl-ı Âlem, Harbeciler ve Boğaz Yamakları lağvedilirken (Lütfi, 1999: 112-113; Esad, 2000: 634); Topçu, Arabacı, Bostancı, Humbaracı, Mehterhâne-i Âmire gibi askeri ocaklar ıslah edildi. Bu amaçla mevcut askeri ocaklar için yeni kanunnâmeler hazırlandı. Bu kanunnâmelerle ocakların görevleri, teşkilat yapıları yeniden düzenlenirken mevcut zâbit ve neferlerin vazifelerini, yeni teşkilat yapısı içinde sürdürmelerine çoğunlukla müsaade edildi. Bu arada, ocakların bir kısmının isimleri değiştirildi. Bostancı Ocağı adı, önce Muallem Bostâniyân-ı Hâssa Ocağına, daha sonra Asâkir-i Hâssa'ya; Mehterhâne-i Âmire ve Cebehâne-i Âmire, önce *Cebelhâne ve Mehterhâne-i Âmire Nezareti* adıyla yeni bir teşkilat altında birleştirildi ve bir süre sonra da *Mühimmât-ı Harbiye Nezâreti*'ne dönüştürüldü (Cevdet, 1309: 185-187; Uzunçarşılı, 1988: 16-17; Esad, 1293: 250-255; Özcan, 1984: 347-396; Cezar, 1986: 258-259).

Klasik dönem Osmanlı Saray Teşkilatında mehterhâne adı ile iki ayrı ocak bulunmaktaydı. Birincisi, askerî bando vazifesi gören Mehterân-ı Tabl-ı Âlem idi. Kaynaklarda, *Mehterhâne-i Hâkani* ya da *Mehterhâne-i Hümâyûn* olarak da kendisinden bahsedilir. İkincisi, padişah çadırının kurulup toplanmasından sorumlu Mehterhâne-i Âmire idi. Kaynaklarda, *Mehterhâne-i Hayme* ve *Mehterân-ı Hayme* olarak da kendisinden bahsedilmektedir.² Bu araştırmada, Vak'a-i Hayriye sonrası Mehterhâne-i

² Daha fazla örnek için bkz: Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin zeyl ve ilaveleriyle 1237-1241/1821-1826)*, (haz: Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s.274; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.II, İstanbul, 1983, s. 449; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, *Kanunnâme-i Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye (KAMM)*, Tarih Yazmaları No: 5824, vr.108a-120b; BOA, *Hatt-ı Hümâyûn (HAT)*, no:17395.

Âmire'nin ıslah edilmesine yönelik yapılan kanunnâme ve düzenlemeler incelenecektir.

1. Vak'a-i Hayriye Öncesi Mehterhâne-i Âmire

Mehterhâne-i Âmire'nin kuruluşu, Fatih Sultan Mehmet Dönemi'ne kadar gitmektedir. Ancak ocağın kuruluşu, teşkilatı ve kışlasının yerinin nerede olduğu hususlar, hâlâ araştırılmaya ve açıklanmaya muhtaçtır. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde Sultanahmet'teki At Meydanı'nda bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın bir bölümünün Mehterhâne-i Âmire olarak kullanıldığı bilinmektedir. Çadır ihtiyacının artmasına bağlı olarak Mehterhâne-i Âmire'ye zamanla ilave binalar inşa edildi. Bu binalardan birincisi, Mehterhâne-i Âmire'nin yanına, ikincisi ise Sultanahmet Camisi şadırvan avlusuna yapıldı. İstanbul'da çıkan bazı yangınlar, Mehterhâne-i Âmire'nin binalarına da zarar verdi; bu nedenle, ocağın binaları ya tamir edildi ya da yeniden inşa edildiler (Atasoy, 2000: 23-29; Mutlu, 1994: 53).

Mehterhâne-i Âmire'nin görevli olan çadır mehterlerinin sayısı, dönemlere göre farklılık göstermiştir. Çadır mehterlerinin sayısı, Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde otuz sekiz, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde sekiz yüz yetmiş, on yedinci yüzyıl ortasında iki bin ve on sekizinci yüzyılda ise sekiz yüz civarındaydı (Atasoy, 2000: 23). Mehterhâne-i Âmire, 13-22 Ekim 1826 tarihinde ıslaha tabi tutulmadan önce zâbit, nefer, veznedâr ve çadırcı olarak sayısı 911 kişi; günlük yevmiyeleri ise 5512 akçeden ibaretti. Ocak neferâtının günlük yevmiyesi beş akçe idi. Zabıtların durumu da neferlerinkinden farklı değildi. Onların durumlarını düzeltmek için "*mahlûl ve terk-i hudmet*" nedeniyle ocakla ilişkisi kalmayan zâbitlerin esâmileri, görevdeki zâbitlere veriliyordu (KAMM-5824: 107b).

Mehterhâne-i Âmire, dört odaya taksim edilmişti. Her bir odanın üçer adet bölüğü bulunmakta, bölüklerin başında bölükbaşı, onların üzerinde ocak kethüdası ve hepsinin üzerinde ise mehterbaşı bulunmaktaydı. Mehterbaşı vefat ettiğinde, kethüdası mehterbaşılığa; bölükbaşılardan en kıdemlisi kethüdalığa; veznedârlardan biri de bölükbaşılığa tayin olurdu. Veznedârlık makamının boşalması durumunda; veznedâr, bilâ-veled ise çoğunlukla odalardan en eskisindeki çavuş ve onbaşılardan birine bazen de emektar hademelerden birine tevcih edilirdi (KAMM-5824: 108a).

Hazine-i Âmire'de mîrî malların sayımı için müretteb olan kırk beş veznedârdan biri veznedârbaşı olup; geri kalanlardan bir kısmı, Hazine-i Hümayûn'da veznedârbaşının emrinde ve bazıları ise diğer hazinelerde ve mehterhânenin mühimmât-ı hıyâm hizmetlerinde görev yaparlardı. Bir veznedâr ile ser-bölük-i evvel ve ser bölük-i sâni kaydıyla iki kâtip de, Mehterhâne-i Âmire Kitâbetinde istihdam olunurlardı (KAMM-5824: 108a).

Mehterhâne-i Âmire'nin, 1826 yılı düzenlemesine kadar geçen süre içinde îfâ ettiği görevler³ şunlardı:

- Padişahın kullanacağı çadırları üretmek,
- Padişahın hediye edeceği çadırları üretmek,
- Seferlerde ordunun kullanacağı çadırları üretmek,
- Çadırların tamir ve bakımlarını yapmak,
- Çadırları muhafaza etmek,
- Seferlerde çadırları taşımak, kurmak ve çadırların güvenliğini sağlamak,
- Padişahın saray, kasır ve kayıkları için minderler, şilteler, yastıklar, perdeler ve benzeri ürünleri üretmek,
- Vefat eden ya da azledilen veziriazam ve vezirlerin sahip oldukları oba çadırları satın almak ve onları ambarlarda muhafaza etmek ve korumak,
- Mehterhânedeki kullanılmak üzere alınan çeşitli yün, kumaş, iplik ve benzeri malzemeleri ambarlarda muhafaza etmek,
- İstanbul'a muvakkaten gelen elçiler, şerifler ve buna benzer hatırlı kişilere verilecek çadırlar ve döşemeleri tahsis etmek ve kurmak,
- Sûr-ı hümâyûn adı verilen Osmanlı dönemi saray düğünleri için ihtiyaç duyulan her çeşit çadırı emredilen yere taşımak ve kurmak,
- Dîvân-ı Hümâyûnda mehterbaşı, vezîr-i azamın emriyle ona ve diğer üyelere fodla ve çorba servisi yapmak,
- Saray ve kasırlarda ihtiyaç fazlası mefruşat, kap kakak, şamdan ve benzeri malzemeleri muhafaza etmek ve bakımını yapmak idi (Pakalın, 1983: 449-450).

2. Vak'a-i Hayriye Sonrası Mehterhâne-i Âmire

15 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının hemen ardından ortaya çıkan askeri boşluğu doldurmak üzere Asâkir-i Mansûre kuruldu. Bu arada mevcut askeri ocakların durumları ile ilgili olarak şeyhülislamlıkta geniş katılımlı bir meclîs-i şûrâ toplantısı düzenlendi. Toplantıda, önce, defterdar efendi'nin Mehterhâne-i Âmire'nin eski usûl ve nizamlarına ilişkin hazırlamış olduğu takrîri okundu. Ardından, ocağın eski

³ Kanunnâme, Mehterân-ı Hayme'nin zâbitân ve neferâtının geçmişteki görevleri ve hizmetlerini "...nakl-i hümâyûn-ı hazret-i cihandârî ve Enderûn-ı hümâyûna sâye-bancılık ve sefer-i hümâyûn vukû'unda mikdâr-ı vâfî neferât ile iktizâ eden otak ve hıyâm-ı sâ'irenin nasb ve terfîbi ile Mehterhâne-i Âmire'de kâ'in bi'l-cümle mühimmât-ı hıyâmın kemâ yenbagî hıfz u hirâseti hizmetlerinde müstahdem olmaları kaziyyesine münhasır..." şeklinde ifade etmektedir. Bkz: BOA, KAMM-5824, 108a-b.

usûl üzere idare edilmesinin terk edilmesine; günün şartlarına cevap verecek yeni bir kanunnâme taslağı hazırlanmasına karar verildi. Bunun üzerine şûra'da bir taslak hazırlandı. Taslak, önce Bâb-ı Âlî'ye, ardından da padişahın onayına sunuldu (ADVNS.KNA.d,1:120).

13-22 Ekim 1826 tarihinde Padişah II. Mahmut'un onaylamasıyla yürürlüğe giren yeni Mehterhâne-i Âmire Kanunnâmesi⁴ eskiye yönelik bir kısım düzenlemeleri devam ettirmekle beraber büyük oranda yeni düzenlemeler içermektedir. Kanunnâme'ye göre, Osmanlı Devleti'nin sefer organizasyonunda ordunun çadır ihtiyacı hizmeti görevi, eskiden de olduğu gibi Mehterhâne-i Âmire tarafından yerine getirilecekti (C.A.S., 51155, 31460). Ocak, bu görevini uzun bir süredir kendisine gerekli özenin gösterilmeyişi, ihtiyaç duyulan asker, donanım, malzeme vs. ihtiyaçlarının karşılanmayışı nedeniyle yeterince yerine getirememektedir. Bu münasebetle; ocağın eski usûl ve kâideleri, kethüdâlık ve diğer tüm *gedikleri* lağvedildi. Esâmiler, bazı zâbitlere mahsus atıyye ve mevkûf, eski tayinât ve sâir muayyenât kaldırıldı, gelirleri hazineye aktarıldı (KAMM-5824:108b). Ser-hayme-i hassa ve çubukçu-i otağ-ı hümâyûn olanlara mahsus olup, hâlen tamamı mehterbaşı'nın tasarrufunda olan "has", onun elinden alınarak Hazine-i Âmire'ye devredildi. Buna karşılık onların her birine derecelerine göre maaş ile tayinât tahsîs ve itâ kılındı (KAMM-5824: 108b-109a).

2.1. Mehterhâne-i Âmire'nin İdarecileri

Yeni düzenleme, Mehterhâne-i Âmire'nin sevk ve idaresini nâzır ve mehterbaşı'na bırakıyordu.

Nâzır- Osmanlı merkez teşkilatında kalemiyye sınıfından gelen üst düzey bir yöneticiydi. Kanunnâme'ye göre nâzır, menâsıb-ı divâniyye'den sayıldı ve tevcihât-ı hümâyûn defterinde humbarahâne nâzırı ile muallim bostâniyân-ı hâssa nâzırı arasına kaydedildi. Kanunnâme'de, nâzır'a "*mühimmât-ı hıyâmiyye nâzırı, mühimmât nâzırı, mehterhâne-i hayme nâzırı ve mehterhâne nâzırı*" gibi farklı ifadelerle hitap edildiği görülmektedir (KAMM-5824: 109b-121b). Nâzır'ın başlıca görevleri şunlardır:

- Mühimmât-ı hıyâmiyye için malzeme satın alımı,
- Mehterhâne-i Âmire'de bulunan çadırların ve mühimmatın düzgün ve birbiriyle karışmayacak şekilde ambarlara konulması, muhafaza edilmesi, ihtiyaç durumunda hızlıca yerlerinden çıkarılması,
- Ambarlara iade edilecek çadırların iadesine nezaret etme ve satın alınan mühimmatın yerli yerine konulması,

⁴ Kanunnâmenin tam metni için bkz. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, *Kanunnâme-i Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye (KAMM)*, Tarih Yazmaları No: 5824, vr.107b-120b (Evâsıt-ı Rebîyü'l-evvel 1242).

- Bütün çadır ve mühimmatın dökümünü kalem kalem kayıt altına aldırıp, ardından başmuhasebeye yeniden kaydettirip, mehterbaşına teslim edilmesi idi (KAMM-5824, 109b, 110b, 112a).

Mehterbaşı- Mehterhâne-i Âmire'nin nâzırdan sonra gelen en önemli amiriydi. Kanunnâme'de mehterbaşına “*ser-hayme-i hassa, ser-mehter-i hayme-i hassa, hayme-i hassa mehterbaşısı, mehterbaşı ve ser-mehter*” gibi farklı ifadelerle hitap edildiği görülmektedir. Kanunnâme, ocağın kıdemlilerinden birinin “Ser-mehterân-ı hayme-i hassa” unvanıyla ağa tayin edilmesini şart koşmaktaydı. Ağa, tevcihât-ı hümâyûn defterinde lağımcıbaşının altındaydı. Mehterbaşılığa atama, eskiden olduğu gibi, süre sınırlandırmadan yapılmaya devam edildi. Ağa, bir kabahat işlemedikçe görevinin başında bulunmaya devam edecekti. Mehterbaşının başlıca görevleri şunlardı:

- Çadırların konduğu ve muhafaza edildiği ambarların yaz ve kış temiz tutulması,

- Ambarların gereken yerlerine su konması,

- Ambarların kışları pencerelerinin kapalı tutulması,

- Kış aylarında havanın iyi olduğu günlerde ve yaz aylarında ambarların, mühimmata hava aldırma için pencerelerinin açık tutulması,

- Mehterhâne-i Âmire kapısı başta olmak üzere lüzumlu yerlere nöbetçi konulması,

- Çadır kurma (hıyâm nasbı) talimi için her gün ve dönüşümlü olarak üç onbaşı ve emirleri altındaki yirmi yedi neferin ikindi vaktine kadar görevlendirilmesi,

- Nâzır ile beraber asker tahririnde bulunmak idi (KAMM-5824: 109b, 112a,-b).

Mehterhâne-i Âmire Kanunnâmesi gereği mehterbaşılık münhal olduğunda kolbölükbaşı, kolbölükbaşı mülâzımı ve yüzbaşılardan hangisi bu makamı hak ediyor ve layıksa ona verilmesi gerekiyordu. Ancak daha önce halife-i evvel olan ve yeni kanunnâmenin ardından rûz-nâmçeci tayin olunacak olan Abdi Efendi'nin bu düzenlemeyle mehterbaşı olmasının önu kapandı. Her bakımdan bu göreve layık olan Abdi Efendi, mehterbaşılık makamı münhal olduğunda, Mühimmât-ı Hıyâm nâzırının arzıyla mehterbaşı olarak tayin olunacaktı. Tayin oluncaya kadar bu hususun, iktiza eden Dîvân-ı Hümâyûn ve Rûûs-ı Hümâyûn kalemlerine Mühimmat-ı Hıyâm Nâzırî İrfan-zâde Arif Efendi'nin inhâsıyla gizli olarak kaydedilmesi ve ifşâ edilmemesi ilgililere emredildi (A.(DVNSKNA.d.), 1:120; HAT, 17395).

Kolbölükbaşı- Mehterhâne-i Âmire'nin nâzır ve mehterbaşından sonra gelen en yetkili görevlisiydi. Kolbölükbaşı, mehterbaşının emri altında, zâbit ve neferlerin sevk ve idaresinden sorumluydu. Görevleri

arasında; ocak askerlerinin düzenli olarak ateşli ve kuru talim yapmalarına nezaret etme, çadır kurma talimi için onbaşı ve neferleri görevlendirme ve takibini yapmak idi (KAMM-5824, 110a-b).

Kolbölükbaşı Mülâzımı- Kolbölükbaşının yardımcısı olan kolbölükbaşı mülâzımının görevleri, padişahın saraydan başka bir yere nakli durumunda, selamlık ve binîş-i hümayûnlara mahsus olan sâyebân-ı hümayûn ve diğer çadırları nakletme, II. Mahmut'un Beşiktaş'ta ikamet ettiği süre boyunca orada bulunarak emrine verilen yüzbaşı ve neferler ile çadırları kurma, koruma ve güvenliği sağlama; bu görevleri yaparken askerlerin günlük talimlerini aksatmadan yapmalarını sağlamak üzere Dolmabahçe'de perşembe ve cumartesi günleri ateşli, diğer günlerde kuru talim yaptırma ve bir ay sonunda görev yapan yüzbaşı ve neferleri Mehterhâne-i Âmire'ye gönderme ve yerlerine gelenlerle vazifesini sürdürmek idi (KAMM-5824: 112b-113a).

Veznedâr- Kanunnâme yürürlüğe girdiğinde mevcut olan 45 adet veznedâr, Hazine-i Âmire'de istihdam olundu. Bunların sayıları, çocuk sahibi olmadan vefat etme yoluyla 25'e düşüncüye kadar veznedârlık görevi, başkalarına verilmeyecekti (C.BH.-5680). Veznedâr sayısı 25'e düştükten sonra veznedârlardan biri çocuk sahibi olmadan vefat ettiğinde oluşan boşluk Mehterhâne-i Âmire'de onbaşı veya çavuşandan birisine verilecekti. Veznedârbaşılık makamı boşaldığında ise Hazine-i Âmire Defterdarı Efendi tarafından veznedârlarından biri veznedârbaşı tayin olunacaktı. Diğer hazinelerin veznedârlığına tayin olunacak kimselerin tayini hususu nâzır ve mehterbaşı tarafından ortaklaşa verilecek arz ve takrîrle olacaktı. Mehterbaşı, veznedârân ve sâir zâbitân ile neferât eskiden beri olduğu üzere bayram günlerinde ve Dîvân-ı Hümayûn toplantılarında üzerlerine düşen görevleri yapmaya devam edeceklerdi. Esâmelerin kayıtları kaldırılacak olduğundan; veznedârların, kalkacak olan yevmiyelerine karşılık olarak harc-ı veznedâr mehterbaşı olanlara senelik gelir olarak verilen 1200 kadar guruş, veznedârlara taksim ve i'tâ olunacaktı (KAMM-5824: 116b-117b).

Diğer Görevliler- Çadır üretiminin yapıldığı ambarla devamlı surette çalışmak üzere *ambar emîni*; çadırların kesim ve dikimi işleri için *çadırcıbaşı*; ihtiyaç duyulduğunda çadırcı esnafının da üretime katılması ve benzeri işleri yürütmek üzere *mütemed-i ambâr-ı çadırcıyân*; çadırların bulunduğu ambarların güvenliğini sağlama, açılıp kapanmasına nezaret etmek üzere de *ambarcı* tayin edildi. Ocağın eşya ve malzemelerinin tutulduğu mühimmat defterlerini tutmak ve gerektiğinde ilgili yerlerle yapılacak yazışmaları yapmak üzere işinde dürüst bir *rûz-nâmçeci* ve bir de *rûz-nâmçeci yamağı* olmak üzere iki memur tayin edildi. Her ikisinin de görevlerinde terfi ederek veznedârlığa yükselebilmek yolu açıldı. Bunların bir şekilde görevden ayrılmaları durumunda ise yerlerine, kalemlerden ya da başka bir yerde işinde dürüst olan birisinin istihdam edilmesi zorunluydu (KAMM-5824: 111a-112a).

Tablo 1. Mehterhâne-i Âmire Teşkilatı

Rütbe	Sayı	Ma'âş /Mâhiye (Beherine Verilen Gurus)
Nâzır	-	3000
Mehterbaşı	-	1500
Kolbölükbaşısı	-	500
Kolbölükbaşısı Mülâzımı	1	300
Yüzbaşılar ⁵	3	180
Yüzbaşı Mülâzımları ⁶	3	120
Sancaktârlar	3	100
Çavuşlar	3	60
Onbaşılar	3	30
Neferât	270	20
E'imme Efendiler	3	60
Sakalar	3	20
Tabîp	1	75
Cerrah	1	75
Tranpeteci	2	20
Tabl-zen	2	20
Sûrnâ-zen	2	20
Nefer Kâtibi	1	150
Rûz-nâmçeci	1	500
Rûz-nâmçeci Yamağı	1	300
Emîn-i Ambâr-ı Çadırcıyân	1	300
Ambârcı-i Hıyâm	1	250
Mu'temed-i Ambâr-ı Çadırcıyân	1	150
Toplam Sayı	309	7750

2.2. Çadırların İstanbul Dışına Nakli

Çadırlar, gerek vezirlerin kara ve deniz yolculuğu gerekse başka nedenlerle İstanbul dışına gönderilmesi iktiza ettiğinde, gidilecek yerin mesafesi ve mühimmatın miktarına göre bir ya da iki onbaşı, neferleriyle birlikte gönderilirdi. Görevli askerler, piyade olarak çadır ya da çadırları gideceği mahalle götürüp kurma ve muhafaza etme vazifesini yerine getirirken, onlara verilecek münasip harcırah, vezir buyrulduzu veya diğer memurların mühürlü tezkireleriyle gidilecek yerdeki idareciye verilirdi. Bu

⁵Yüzbaşı-i evvel, önceki teşkilatta ser-mehter-i hayme-i sadr-ı âliye, yüzbaşı-i sâni, ser-mehter serâ-perde-i harem-i hümayûna karşılık ihdas edildiler. Bkz. İÜK., *KAMM*, TY.5824, vr.110-b.

⁶Yüzbaşı mülâzım-ı evvel, önceki teşkilatta ser-mehter-i kethudâ-yı sadr-ı âliye karşılık ihdas edildi. Bkz. İÜK., *KAMM*, TY.5824, vr.110-b.

askerlerin görev yaptıkları yerlerde almaları gereken tayinât, giderken ellerine verilen ferman gereğince, noksansız olarak kendilerine dağıtılırdı. Görevli askerler, gittikleri yerlerde çadırlara olan ihtiyacın kalmamasının ardından, bütün mühimmatı eksiksiz olarak İstanbul'a getirmek ve hesabıyla teslim etmekle yükümlüydüler (KAMM-5824: 110a, 113b).

Nâzır tarafından görevlendirilen bir vekilharç, sefere giden mehter askerlerinin tayinâtı ile görevli kılındı. Ayrıca dönüşümlü olarak Edirne Mehterhânesi'nde bulunan mehterlerin tayinâtı ise nâzır tarafından görevlendirilen bir vekilharç tarafından dağıtılmaktaydı (KAMM-5824: 113b-114a).

2.3. Mehterhâne-i Âmire'ye Asker Alımı

Mehterhâne-i Âmire'ye satın alınacak malzemeleri, imal edilecek ürünleri, çadırların mahzenlere taşınması, yerleştirilmesi, bakımı, dışarıya nakledilmesi hizmetlerini yerine getirmesi için 300 kişilik bir askeri birliğin kurulmasına karar verildi. Bu münasebetle asker tahririne başlandı. Asker tahrîri, nâzır ve mehterbaşı'nın birlikte yürütecekleri bir görevdi. Bu görevi yaparken nefer olarak yazılacaklarda, aslı ve neslinin bilinmesi, vücutça bir hastalığının bulunmaması, ahlakının düzgün ve on beş ile otuz yaşları arasında olması şartlarını araştıracaklardı. Hâlen Mehterhâne-i Âmire'de otuz yaşını geçen neferlerden doğru ve dürüst olanlara, devam etmek isterlerse izin verilecekti. Buna mukabil ocakta otuz yaşını geçmiş ya da sakat, hasta, kör, mühtedi, ahlakı bozuk, aslı nesli bilinmeyen kimselerin⁷ devam etmelerine ise izin verilmeyecekti (KAMM-5824:109b).

Her dokuz neferin başına bir onbaşı; bir saf⁸ itibar olunan her yüz neferin başına bir yüzbaşı tayin edildi. Birinci, ikinci ve üçüncü safların başına getirilen yüzbaşılardan mümtaz ve dirâyetli kimseler olmasına özen gösterildi. Bunların maiyyetine birer yüzbaşı mülâzımı ve her safa birer imam, sancakdâr ve çavuş verildi. Ayrıca, tamamına bir nefer kâtibi ile hekimbaşı marifetiyle bir tabip ve cerrah tayin ve tahsis kılındı. Bu görevlilerin başına da bir kolbölükbaşı ve kolbölükbaşı mülâzımı tayin edildi. Kolbölükbaşı, idaresi altında bulunan yüzbaşılardan; yüzbaşılardan da saflarındaki zâbitân ve 105 neferin, onbaşılardan da dokuz neferin

⁷Ocakları kaldırılmış olan yeniçerilerin bir kısmı, yeni kurulan Asâkir-i Mansûre'ye nefer olarak kaydolmuşlardır. Bu sızmanın ortaya çıkması üzerine tahkikat yapılmış, sızanlar tespit edilerek cezalandırılmıştır. Bu nedenle, yeni kurulan ya da düzenlenen askeri ocaklara asker alımı yapılırken mülga yeniçeri ocağı ile bir bağlarının olup olmadığı incelenmekte, kanunnâmelere nefer olarak alınacaklara "aslı ve nesli"nin belli olması şartı getirilmiştir. Örnekler için bkz: BOA, *HAT*, no:17379,17357.

⁸Bu kelime daha sonra "bölük" olarak değiştirilmiştir. Bkz. BOA, (*A.İDVNSKNA.d.*),1, s.129 (7 Receb 1243/24 Ocak 1828).

kumandanıydılar. Hepsinin başında da mehterbaşı bulunuyordu (KAMM-5824:110a-b).

Kanunnâme ile kolbölükbaşı olanlar daha önceki ocak kethüdasının; kolbölükbaşı mülâzımı olanlar sâye-bâncılık-ı hazret-i şehriyârînin; yüzbaşı-i evvel olanlar vezîr-i a'zam mehterbaşılığının; yüzbaşı-i sâni olanlar harem-i hümâyûn mehterbaşılığının ve yüzbaşı mülâzım-ı evvel olanlar vezîr-i a'zam kethüdası mehterbaşılığı görev ve sorumluluğunu üstlendiler (KAMM-5824: 110a-b).

2.4. Disiplin ve Ceza

Neferlerin gece ve gündüz kışlarında ve memur oldukları mahallerde görevleri üzere bulunmaları gerekirken bulunmayanlar ya da birliklerinden firar edenler derhal bulunarak lazım gelen cezaya çarptırılırlardı. Mehterhâne-i Âmire neferlerinden birinin suç işlemesi veya herhangi bir töhmeti hâlinde onbaşı yüzbaşıya; yüzbaşı kolbölükbaşıya; kolbölükbaşı da gerekli gördüğü takdirde nâzır ve mehterbaşıya ifade vererek tebliğ ederdi. Suçun büyüklüğüne göre cezalandırma işlemi nâzır ve mehterbaşı tarafından yerine getirilirdi (KAMM-5824:110b). Bu yıllarda gerek zâbit ve gerekse neferlere yaptıkları suçların ağırlığına göre verilen cezalar, hafiften ağıra doğru; kırbaçlama, rütbe tenzîli, ihraç, hapis, sürgün ve idam etme idi (Cevad,ty: 16-18).

2.5. Talim

Sefere çıkan ordunun ihtiyacı olan çadırların naklinden hususiyetle sorumlu olan Mehterhâne-i Âmire neferleri, çadırların düşmandan korunması için, Asâkir-i Mansûre neferleri gibi talim ve taallüm ederlerdi. Neferlere silahları için gereken barut ise Cebahâne-i Âmire'den karşılanıyordu. Haftanın pazartesi ve perşembe günleri neferler, zâbitlerinin idaresinde Sultanahmet Meydanı'nda ateşli talim, geri kalan günlerde ise Mehterhâne-i Âmire'nin avlusunda "kuru talim" yapıyorlardı. Gerek ateşli ve gerekse kuru talim boyunca neferlere muharebe sanatı öğretilmeye çalışılmakta, bunun yanında silahlarını temizleme ve silme eğitimi verilmekteydi. Neferler kullandıkları tüfeğin kundağı bozulduğunda durumu zâbitlerine, onlar da kundağı nâzıra ulaştırmakla yükümlüydüler. İlk önce kundağın taminine bakılır, eğer tamiri mümkün değil ise eskisinin yerine yenisi zâbitleri tarafından neferlere verilirdi (KAMM-5824: 111b, 112b-113a).

2.6. Dini Eğitim

Neferlerin dini eğitim almaları amacıyla her safâ bir imam görevlendirilmesi kanunnâmenin gereklerindendi. İmam seçimi ve tayini ile İstanbul Kadısı görevlendirildi. Saflara tayin edilen imamlar neferlere sabahları birer nöbet Kur'ân-ı Kerîm, ilmihâl ve dinî konulara ilişkin dersler veriyorlardı. Neferlerin günlük beş vakit namazı cemaatle kılmalarını temîn etmekle zabıtları görevliydi (KAMM-5824: 111b-112a).

2.7. Terhis ve Emeklilik

Mehterhâne-i Âmire zâbitân ve neferâtı, askerliklerinin on iki yılını tamamladıktan sonra ziraat ya da ticaret yapma, evlenme ve benzeri geçerli gerekçelerle ocaktan maaş bağlanmadan terhis olabilmekteydiler. Ancak on iki yılı doldurmadan hiç kimseye, her ne sebeple olursa olsun izin verilmiyordu.

Sulh vaktinde görevlerini ifâ ederken maaşa mutasarrıf olanlardan ihtiyar veya hasta olanlar aldıkları maaşlarının yarısı ile emekli edilmekteydiler. Eğer ki, sefer vaktinde yaralanıp iş göremez hale gelirse maaşlarının üçte biri ya da daha fazlasıyla da emekli ediliyorlardı. Yine, mâhiyeli neferlerden biri sulh vaktinde ihtiyar ve hasta olur ise tamam mahiyesiyle; eğer seferde yaralanıp iş göremez olursa yarasının ve istihkakının durumuna göre maaşından fazlasıyla da emekli edilebilmekteydiler (KAMM-5824: 114b-115a).

Emekli olması uygun görülen asker, Mehterhâne-i Âmire Nâzırı ve Mehterbaşı'nın ortak verecekleri arz ile hekimbaşına havale olunmaktaydı. Hekimbaşı, askerin muayenesinden sonra askerliğe elverişli olmadığına karar verirse asker ve evrakı, dîvân-ı sadâret penâhîye gönderilirdi. Dîvândan da, askerin görevini yapamayacağı irâdesi çıkarsa defterdâr efendi, dîvân-ı sadâret penâhînin takdir ettiği takrîr ve şurûta göre askere maaş/mahiye düzenlerdi (KAMM-5824: 115a).

2.8. Maaş ve Kisve

Mehterhâne-i Âmire'nin sivil ve asker memurları, eskiden beri maaş ve mahiye yetersizliği ve azlığı nedeniyle “*avâ'id ve cevâiz ahzına*” teşebbüs etmekteydiler. Bu nedenle maaş ve mâhiyenin yeterli ve dolgun olmasına dikkat edildi (KAMM-5824: 117a). Nâzırın aylık maaşına beş kat zam yapılarak maaşı 3000 guruşa çıkarıldı. Mehterbaşına 1500, yüzbaşına 180, çavuşa 60 ve nefere 20 guruş aylık maaş ve mâhiye verildi⁹. Burada neferlere verilen maaş artışı çok daha dikkat çekicidir. Kanunnâmeden önce

⁹ Mehterhâne-i Hayme'nin diğer görevlilerinin maaşı için Tablo I'e bakınız.

günlük 5 akçe alan ve aylık olarak 1 guruştan biraz fazlaya tekâbül eden nefer aylığı, yaklaşık 20 kat artırılarak 20 guruşa yükseltildi.

Mehterhâne-i Âmire zâbitân ve neferlerine verilecek kisvenin Asâkir-i Mansûre askerleri benzeri olması esası getirildi. Aşağıda, Mehterhâne-i Âmire zâbitân ve neferâtının giyecekleri kisveler, bir tablo içinde gösterilmiştir.

Tablo 2. Mehterhâne-i Âmire Zâbitânı ve Neferâtının Kisvesi

Kolbölükbaşının Kisvesi	
Adet	
Güvez Çukadan Boy Cepken	1
Çuka Potur	1
Telli Şubara	1
Bağdat Şalı	1
Kolbölükbaşı Mülâzımının Kisvesi	
Koyu Zeytûnî Çukadan boy Cepkeni	1
Mâ'î Çukadan Potur	1
Şubara	1
Bağdat Şalı	1
Yüzbaşı ve Mülâzım ve Sancaktar ve Çavuşânın Kisveleri	
Koyu Zeytûnî Çukadan Telli Şubara	1
Zeytûnî Çukadan Kısa Cepken	1
Kısa Anterî	1
Mâ'î Çukadan Sıkma	1
Nefer Kâtibinin Kisvesi	
İbrişim Çıprâsetli Koyu Zeytûnî Çukadan Boy Cepkeni	1
Çuka Yelek	1
Çuka Sıkma	1
Şubara	1
Bağdat Şalı	1
Neferât-ı Sâ'irenin Kisveleri	
Koyu Zeytuni Çukadan Şubara	1
Ta'lim Abası	1
Koyu Zeytûnî Çukadan Kısa Anterî	1
Yelek	1
Kuşak	1
Siyah Şayak Sıkma	1
Gömlek	1
Gömlek İçi	1
Serhadli Ayakkabı	1 çift

2.9. Edirne Mehterhânesi

İstanbul dışında Mehterhâne-i Âmire'nin Edirne'de de bir mehterhânesi bulunuyordu. Mehterhâne'nin temizliği, çadırların havalandırılması ve korunması görevi İstanbul Mehterhânesi'nden gönderilen bir yüzbaşı mülâzımı kumandasındaki üç onbaşı ve yirmi yedi neferden oluşan bir askeri birlik tarafından yerine getiriliyordu. Üç ayın sonunda bu askeri birlik görevini, İstanbul'dan gelen bir başka birliğe bırakarak geri dönüyordu. Bu askerlerin İstanbul'dan Edirne'ye gidiş-dönüş masrafı ile nâzır ilgilenmekteydi (KAMM-5824: 113a,114a).

Her senenin Muharrem ayı başında İstanbul ve Edirne Mehterhâneleri'nde, başta çadırlar olmak üzere bütün mühimmatın sayımı yapılırdı. Bu sayımda, ambarda mevcut olan çadırlar, yeni, kullanılmış ve eski olmak üzere üç sınıfa ayrılırdı. Sayım işlemi, nâzırın idaresindeki görevliler tarafından yapılırdı. Sayım sonucu, başmuhasebede kayıtlı bulunan defterle karşılaştırılır ve ardından mühimmat defteri, mehterbaşına teslim edilirdi. Diğer taraftan ambarlarda mühimmat eksikliğinin ortaya çıkması durumunda, başta mehterbaşı olmak üzere rûznâmçeci ve ambarcı sorumlu tutulur ve zararın onlardan tazmîni yoluna gidilirdi (KAMM-5824: 113a).

Sonuç

Yeniçeri Ocağının kaldırılması Osmanlı askeri teşkilatının yenileşmesi açısından bir milattır. Asâkir-i Mansûre'nin kuruluşu ile başlayan yenileşme süreci, devamında yarar görülen mevcut kurumların ıslaha tâbi kılınmasıyla devam etmiştir. Bu kurumlardan biri de Mehterhâne-i Âmire idi. 13-22 Ekim 1826 tarihinde yürürlüğe giren yeni kanunnâme, ocağa, padişah çadırlarını ve onun adına verilecek çadırları i'mâl, temizlik, bakım, tamir, muhafaza ve nakletme görevleri verdi. Nâzır, ocağın idaresinde mehterbaşına nazaran daha çok yetkili kılındı. Bununla beraber asker alımı, tayini ve terfileri hususlarında her ikisi müşterek hareket etmekle yükümlü kılındılar. Ocağın asker ve çalışan sayısı yaklaşık üçte bire düşürülürken, görev yapanların maaş/mahiye ve tayinâtında ise kayda değer bir iyileştirme yapıldı. Askerlere verilen idari, sosyal ve ekonomik hakların Asâkir-i Mansûre askerleriyle eşdeğer olmasına özen gösterildi.

Mehterhâne-i Âmire'nin Islahı, Osmanlı askerî levâzımat sisteminin gelişiminin bir evresidir. Nitekim bir süre sonra Mehterhâne-i Âmire, Cebehâne-i Âmire ile önce Cebehâne ve Mehterhâne-i Âmire Nezareti'ne daha sonra da *Mühimmât-ı Harbiye Nezâreti*'ne dönüştü.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Kanunnâme-i Askerî Defterleri (A.ŞDVNSKNA.d.)*,1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Askeriye (C.AS.)*: 51155, 31460, 17395.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Bahriye (C.BH.)*: 5680.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Hatt-ı Hümâyûn (HAT)*: 17395, 17379, 17357.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, *Kanunnâme-i Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye (KAMM)*, Tarih Yazmaları-5824.

Kitap ve Makaleler

AHMED CEVAD, (ty), *Tarih-i Askerî-i Osmânî*, Cilt:IV (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tarih Yazmaları-6127).

AHMED CEVDET, (1301), *Tarih-i Cevdet*, Cilt:12, Dersaadet.

AHMED LÛTFÎ EFENDÎ, (1999), *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Cilt:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ATASOY, Nurhan, (2000), *Otâğ-ı Hümayûn-Osmanlı Çadırları*, İstanbul.

CEZAR, Yavuz, (1986), *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul.

MEHMED ES'AD EFENDÎ, (2000), *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlaveleriyle 1237-1241/1821-1826)*, (Haz: Ziya Yılmaz), İstanbul.

MEHMED ESAD EFENDÎ, (1293), *Üss-i Zafer*, İstanbul.

Mutlu, Şamil, (1994), *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati*, İstanbul.

ÖZCAN, Abdülkadir, (1984), "Hassa Ordusunun Temeli Mu'allem Bostaniyân-ı Hâssa Ocağı", *Tarih Dergisi*, s. XXXIV, s.347-396, İstanbul.

PAKALIN, Mehmet Zeki, (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt:II, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1988), *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, Cilt:II, TTK, Ankara.